

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ У СИСТЕМІ ВИЩОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ

У статті розглядаються особливості вищої військової освіти як важливого чинника обороноздатності держави в системі національної освіти.

Ключові слова: вища військова освіта; система освіти; військова школа.

Постановка проблеми. У сучасних умовах розвитку українського суспільства Збройні Сили України будуть і надалі залишатися найважливішою структурою в системі захисту національних інтересів держави.

Вища військова освіта – була; є; і буде залишатися стратегічним ресурсом соціально-економічного; культурного та духовного розвитку суспільства; поліпшення добробуту людей; забезпечення національних інтересів; національної безпеки; зміцнення міжнародного авторитету та іміджу нашої країни; створення умов для самореалізації кожної особистості. Вища військова освіта є специфічною складовою загальнодержавної системи вищої освіти. З нею пов'язане зміцнення обороноздатності держави; відтворення та нарощування кадрового потенціалу ЗС. Вона має відповідати сучасним вимогам щодо забезпечення якості підготовки військових фахівців на основі запровадження інновацій.

Аналіз досліджень і публікацій. Аналіз останніх досліджень і публікацій засвідчив; що питання фундаменталізації навчання у різних аспектах розглядали: Б. Гершунський (філософія освіти для ХХІ ст.); М. Нещадим; Ю. Приходько; А. Зельницький; В. Ягупов (питання військової освіти та професіоналізації військових фахівців); С. Гончаренко (фундаменталізація чи вузький професіоналізм в освіті); В. Гриншкун (фундаменталізація професійної освіти); В. Єфименко (методологічні проблеми фундаменталізації і гуманітаризації освіти); С. Казанцев (фундаменталізація змісту освіти); С. Клепко (змістові основи сучасного ідеалу та мети освіти для людини у ХХІ ст.); І. Левченко (передумови та особливості фундаменталізації освіти на сучасному етапі); В. Ледньов (сучасні підходи до змісту освіти); О. Новиков (постіндустріальна освіта); А. Хуторської (загальні підходи до модернізації змісту освіти) та ін. Питанням професіоналізму і професійної компетентності в останні десятиріччя надається значна увага з метою знаходження завершеної теорії формування фахівця-професіонала. Але в більшості випадків дослідники обмежувалися вивченням набору професійно-значущих якостей; шляхів їх формування і оцінки; досліджень професійної спрямованості; наголошували на безперервному самовдосконаленні особистості протягом життя тощо.

Виклад основних результатів дослідження. Сучасні умови характеризуються все більш зростаючими вимогами до військового фахівця; якому потрібен синтез багатьох знань; здатність до адаптації і уміння працювати в умовах життя; які постійно змінюються та ускладнюються. Тому робиться акцент на поєднанні у майбутнього фахівця професійної компетенції і професійної мобільності; що у свою чергу викликає необхідність підвищення якості вищої освіти і внесення коректив у професійну підготовку військових кадрів. Найважливішими факторами; що визначають умови ефективної

підготовки майбутніх військових фахівців різних рівнів до своєї професійної діяльності; є зміст освіти; педагогічні технології; особистість викладача і організація освітньо-інформаційного середовища.

Головним завданням; яке стоїть перед вищою військовою школою; а рівно і перед ВНЗ є підготовка не просто фахівців; а професіоналів своєї справи. Такі особистості повинні володіти військово-професійними знаннями; високою професійною компетентністю; високою духовністю; морально-етичними переконаннями; загальною культурою; інноваційним характером мислення; системним підходом до аналізу складних виробничих ситуацій; особистостей; здібних до адаптації в складних сучасних ринкових умовах і з прагненням до вдосконалення себе; розвитку і реалізації особистісного потенціалу.

Сучасна парадигма як пріоритет вищої освіти розглядає орієнтацію на інтереси особистості; що адекватні сучасним тенденціям суспільного розвитку. Людина повинна використовувати освіту для свого духовного збагачення; аби бути здатною розвивати потенціал самого середовища. Тому в сучасному ВНЗ уже з першого курсу повинно культивуватися прагнення тих хто навчається до глибокого освоєння фундаментальних знань. Найважливішим компонентом нової освітньої парадигми є концепція фундаменталізації; яка трактує фундаментальність як категорію якості освіти й освіченості особистості [1; 3].

Зважаючи на інтеграційні тенденції розвитку науки необхідно підсилити зміст фундаментального складника освіти з тим; аби створити умови для здобуття широкої базової ґрунтовної освіти; що дозволяє досить швидко переключатися на суміжні сфери професійної діяльності. Значна частина вчених; які працюють над даною проблемою [3–6]; в той же час варто відмітити; щоб перехід до нової освітньої парадигми не зводився до простого збільшення термінів освіти або обсягів навчальних дисциплін. Йдеться про досягненні принципово нових цілей вищої освіти; що полягають у досягненні нового рівня освіченості окремої особистості та суспільства в цілому. Необхідним кроком до цього є створення фундаментальних навчальних курсів; багато в чому якісно відмінних за структурою і змістом від традиційних своєю спрямованістю на універсальні й узагальнені знання; на формування загальної культури і розвиток мислення; їх узгодження аж до створення єдиних циклів. Стара парадигма освіти в основному була парадигмою сциєнтизму; яка полягає в абсолютизації ролі науки в системі культури; в ідейному житті суспільства. Натомість нова освітня парадигма спрямована на формування компетентності; ерудиції; творчості та культури особистості [1; 3–6]. Нова парадигма не відмінняє попередню; вона як би поглинає пріоритети; що стали звичними; і проголошує вищу якість освіти. При цьому річ не в термінологічних відмінностях. Змінюються корінні підходи й ідеали системи освіти. На зміну тому; кого навчають; як більш-менш пасивному об'єкту освітньої дії приходить той; хто навчається; як активний суб'єкт [1; 4–6]; що здобуває освіту. Вимоги до фахівця; змісту і процесу його підготовки повинні мати характер; що випереджає; порівняно з теорією і практикою.

Реформування системи підготовки військових фахівців для ЗС України здійснювалося в умовах постійного перегляду поглядів на національну безпеку та оборону держави; принципів і напрямів підготовки держави до збройного захисту національних інтересів; відсутності чітких і стабільних параметрів щодо поточного та прогнозованого скорочення ЗС України; їх завдань;

загальної та організаційно-штатної структури; кількості та обґрунтованості військово-облікових спеціальностей частин і підрозділів тощо. Пошуки напрямів і шляхів; розроблення програм; планів реалізації зазначених вище Концепцій реформування системи військової освіти; унаслідок невизначеності вихідних умов трансформації ЗС України; як правило; супроводжувалися недостатньою обґрунтованістю; суб'єктивними підходами; відсутністю експертної оцінки; що нерідко призводило до частих структурних змін у системі військової освіти; перегляду спеціалізацій; інтеграційних процесів з цивільною освітою; термінів підготовки військових фахівців різних освітньо-кваліфікаційних рівнів і ланок управління; що; у кінцевому рахунку; дестабілізувало систему військової освіти; призводило до нераціонального розподілу та витрачання; і без того обмежених; матеріально-технічних і фінансових ресурсів. З метою чіткого визначення та розподілу сфер повноважень; оцінки ефективності дій і відповідальності у справі підготовки військових фахівців суперечності; на нашу думку; доцільно розглядати в двох аспектах впливу – зовнішньому та внутрішньому. Суперечності зовнішнього впливу – між: діючими концептуальними поглядами на розвиток військової освіти та сучасними тенденціями; притаманними функціонуванню світових цивільних і військових освітніх систем; сучасним станом управління системою військової освіти; заходами та результатами контрольо-коригувальних дій і науковими поглядами на складові та сутність процесу управління; існуючою мережею ВВНЗ; навчальних центрів і системним підходом до формування державного замовлення на підготовку військових фахівців для ЗС України (оптимізація переліку спеціалізацій; диверсифікація джерел поповнення); нормативними засадами інтеграції військової освіти з цивільною освітою та вимогами щодо якості теоретичної та практичної підготовки військових фахівців; передбаченим фінансовим; матеріально-технічним; інформаційним забезпеченням; оснащенням ВВНЗ; навчальних центрів озброєнням; військовою технікою; тренажерами; засобами імітаційного моделювання; інтегрованими навчальними комплексами тощо та сучасними вимогами й потребами щодо якості підготовки офіцерських кадрів; спроможних виконувати поставлені завдання в динамічних умовах застосування сучасних видів і систем озброєння. Очевидно; що суперечності зовнішнього впливу в системі військової освіти; у підготовці військових фахівців належать до сфер вищих ланок управління й у більшості своїй; за виключенням ресурсного забезпечення; – суб'єктивного походження. Водночас; вони є домінантними; багато в чому визначальними; тому вкрай негативно впливають на протиріччя внутрішнього впливу; суттєво їх загострюючи та поглиблюючи. Суперечності внутрішнього впливу пов'язані з управлінськими та процесуальними чинниками функціонування ВВНЗ. Вони в цілому відбивають стан неповної відповідності складових процесу підготовки військових фахівців потребам виконання вимог освітньо-кваліфікаційних характеристик (ОКХ); якісного засвоєння випускниками ВВНЗ освітньо- професійних програм (ОПП). Основними причинами суперечностей внутрішнього впливу є такі: недостатній рівень вимогливості щодо: організації навчально-виховного процесу; його інформаційного; науково-методичного; матеріального-технічного забезпечення; виховної роботи; повсякденної діяльності підрозділів ВВНЗ; стану території; навчальних корпусів; аудиторій; містечок; спортивних споруд; музеїв; ідалень;

відсутність належного реагування на виявлені вади та як наслідок – породження атмосфери байдужості й безвідповідальності; зниження до майже критичної межі мотивації й активності постійного та змінного складу на всіх рівнях навчальної; методичної; наукової; повсякденної діяльності; недостатнє вжиття заходів щодо надання цьому процесу позитивної спрямованості; відсутність системних засад у проектуванні та реалізації компетентнісної моделі військового фахівця за обраною спеціальністю (спеціалізацією); особливо її військово-професійної складової; спрямованість змісту оперативно-тактичних; тактичних; військово-технічних; загальноінженерних навчальних дисциплін на застарілі зразки озброєння; військової техніки; на принципи їх побудови; умов експлуатації; бойового застосування; що не відповідають сучасному стану військово-технічної науки та практики; оперативного мистецтва; низька ефективність застосовуваних технологій навчання; їх невідповідність вимогам формування та розвитку у військових фахівців компетентностей; системних знань; умінь; навичок; невизначеність з підходами щодо теоретичної та практичної підготовки військових фахівців за часом; формами та методами організації; місцем проведення; інформаційним і матеріально-технічним забезпеченням; низька об'єктивність оцінки науково-педагогічним складом рівня знань; умінь; навичок курсантів (слухачів); нераціональність обраних при цьому методик та інструментарію; суттєве зниження в діяльності науково-педагогічних працівників рівня навчально-методичної; наукової роботи; якості викладання навчальних дисциплін; розроблення та вдосконалення дидактичного забезпечення навчального процесу; вимогливості в процесі навчання; професійного зростання; наполегливості в підготовці науково-педагогічних кадрів через ад'юнктуру та докторантуру. Слід наголосити на тому; що низка суперечностей внутрішнього впливу не потребують додаткових фінансових чи інших ресурсів і в цілому могли б бути усунені (або не допущені) засобами ефективного управління; сумлінністю виконання посадових обов'язків; активністю та спрямованістю різних категорій персоналу на досягнення в роботі позитивних результатів. Системний підхід передбачає реформування (проектування) структури; яка б була стійкою до можливих викликів; мінімізувала виникнення суперечностей різної природи та органічно включає заходи нормативного; інформаційного; управлінського; організаційного; процесуального; контрольно-діагностичного; коригувального характеру з відповідними ступенями відповідальності на кожному з передбачених проектами етапів. Актуальність такого підходу викликана такими чинниками: зміною форм і видів збройної боротьби; розробленням нових поколінь озброєння та військової техніки; комплексною; модульною їх побудовою; особливостями функціонування; бойового застосування; експлуатації й обслуговування; інформатизацією; комп'ютеризацією та автоматизацією всіх сфер військової діяльності; зміною підходів до інтеграції з цивільною освітою; можливостями динамічного програмування та моделювання будь-яких процесів; дій; ситуацій; зростанням достовірності прогностичних даних для прийняття різних рішень на основі здобуття потрібної для цього інформації сучасними засобами спостереження; зв'язку та розвідки; актуальністю переходу від інформаційно-знаннєвої моделі підготовки фахівців до компетентнісної; необхідністю перегляду змісту освіти; формування його на засадах системності; запровадженням інформаційних; інноваційних технологій

і засобів навчання; інтегрованих навчальних середовищ; адекватних змісту освіти; спрямованих на формування та розвиток у військових фахівців системи компетентностей; переглядом поглядів на структуру; терміни та етапи теоретичної та практичної підготовки військових фахівців у ВВНЗ і навчальних центрах; необхідністю поліпшення контрольної-діагностичних процедур і матеріально-технічного забезпечення підготовки військових фахівців. При цьому слід відзначити, що внаслідок застарілих озброєння та військової техніки; організації їх оперативно-тактичного застосування; неврахування сучасних найважливіших аспектів розвитку збройної боротьби; інформаційних; автоматизованих засобів; способів; технологій ведення бойових дій [1; 5; 7]; ВВНЗ готують фахівців з більшості спеціальностей по суті на вчорашній день; зі значним відставанням від сучасних тенденцій застосування військ (сил).

Перехід до нових дидактичних засад у підготовці військових фахівців має передбачати: коригування цільових установок (пріоритет загальної мети над тими, що реалізуються у ВВНЗ за відповідними спеціальностями; з урахуванням національних інтересів і національної безпеки; офіцерські кадри повинні усвідомлено підходити до всіх політичних; воєнно-економічних; дипломатичних та інших державних рішень; що мають проектуватися та запроваджуватися в навчальному процесі); оптимізацію інтеграційних процесів військової освіти з цивільною освітою в напрямках перегляду співвідношення нормативної та варіативної складових стандартів вищої військової освіти; військово-професійної спрямованості підготовки фахівців у ВВНЗ; удосконалення структури та змісту підготовки фахівців усіх освітньо-кваліфікаційних рівнів; приведення його у відповідність до досвіду бойової та оперативної підготовки військ (сил); їх застосування в миротворчих операціях; локальних конфліктах і війнах; з психолого-фізіологічними можливостями тих, хто навчається; розроблення принципово нового покоління ОКХ; ОПП; засобів діагностики якості підготовки військових фахівців; теоретико-прикладна підготовка військових фахівців у ВВНЗ; застосування інформаційно-комунікаційних; інноваційних технологій; інтегрованих навчальних середовищ; тренажерів тощо; практична підготовка військових фахівців у навчальних центрах; військових частинах за посадовим призначенням (спеціальністю; кваліфікацією; паспортом посади) на діючому озброєнні та військовій техніці в умовах; наближених до бойових; застосування особистісно-орієнтованих технологій у підготовці військових фахівців; підвищення ефективності інноваційної діяльності в усіх складових військово-педагогічного процесу; достатність матеріально-технічного; фінансового та навчально-методичного забезпечення [6].

Єдність освіти і науки повинна знайти нетрадиційні рішення; бо при переході до методологічної парадигми освіти перевірити якість підготовки фахівців сукупністю знання чинників принципово некоректно. Така властивість; як інтегрована якість особистості; передбачає; наявність таких характеристик: інтелектуальні навички (діагностування явищ і процесів; їх аналіз; інноваційна діяльність; самоосвіта; спілкування; прийняття рішень; адаптація в колективі; колективна робота; позитивна конструктивна поведінка); професійні знання та навички фундаментального характеру (основа для забезпечення професійної мобільності); уніфіковані навички (особиста ініціатива; творче ставлення до роботи; здатність до осмислення перспектив її

розвитку; передбачення ризиків у прийнятті нових нетрадиційних рішень; розуміння законів світогляду) [5–6].

Модернізація системи освіти передбачає забезпечення якості останньої відповідно до новітніх досягнень науки; культури та соціальної практики. Якість освіти є національним пріоритетом і передумовою національної безпеки держави [4]; її національних інтересів; дотримання міжнародних норм і вимог законодавства України щодо реалізації прав громадян на освіту. На забезпечення якості освіти спрямовуються матеріальні; фінансові; кадрові та наукові ресурси суспільства і держави. Висока якість освіти передбачає взаємозв'язок освіти і науки; педагогічної теорії і практики. Аналіз цілей і пріоритетних напрямів державної політики щодо розвитку освіти та основні завдання стосовно національної освіти в контексті світових освітніх процесів; визначених в Національній доктрині розвитку освіти; а також основних тенденцій розвитку військової освіти у провідних зарубіжних країнах; дає змогу окреслити перспективні напрями розвитку військової освіти України.

Виходячи з того; що поняття “тенденція” розглядається як спрямованість у поглядах чи діях; доцільно показати наявне у світовій практиці розмаїття поглядів і дій щодо розвитку військової освіти через структуру концептуальних принципів; які формують військову школу. При цьому залишаються чинними головні критерії вимог до розвитку військової освіти: державі потрібні військові фахівці; здатні керувати військами в бою та навчанням їх у мирний час; створювати; експлуатувати і застосовувати найскладніші системи озброєння і військової техніки; супроводжувати і здійснювати фундаментальні та прикладні дослідження; організовувати; проводити й контролювати дослідно-конструкторські роботи з випереджувального створення нових поколінь озброєнь; військової та спеціальної техніки. Щодо світової практики; то тут простежується системна закономірність розвитку військової освіти; основою якої є захист національних інтересів і забезпечення національної безпеки держави. Такий погляд; якого дотримується більшість держав світу; дає змогу відійти від традиційного підходу до військової освіти; пов'язаний переважно з військовими та військово-технічними аспектами застосування ЗС.

Жорстко детермінований підхід до виконання нормативної складової державних освітніх стандартів в межах цивільних напрямів порушує принцип спеціалізації освіти взагалі та військової; – зокрема й не може сприяти якісній підготовці військових фахівців.

При цьому головна увага має приділятися виробленню в майбутніх офіцерів активності; лідерських якостей; творчого підходу; гнучкості мислення; навичок критичного аналізу; умінь узагальнювати інформацію; морально-психологічної витримки в критичних ситуаціях; готовності взяти на себе відповідальність за прийняте рішення; забезпечити його виконання.

Висновки. Отже; ситуація; яка склалася; актуалізує проблему пошуку нової парадигми освіти; сутність якої визначають фундаментальність; її цілісність і спрямованість на задоволення інтересів особистості; визнали; що фундаментальна освіта має формувати глибокі теоретичні знання; критичне мислення і бути спрямованою на вирішення проблем глобальної етики і глобальної відповідальності як принципів норм нового гуманізму. Ще одна проблема полягає у “критеріях визначення рівня фундаменталізації освіти”. У системі військової освіти мають готуватися висококваліфіковані фахівці; здатні

протягом служби та підвищення кваліфікації керувати військами (силами) у бою (операції); навчанням; вихованням; розвитком; психологічною підготовкою особового складу в мирний і воєнний час; створювати; експлуатувати й застосовувати найскладніші системи озброєння та військової техніки; супроводжувати та здійснювати фундаментальні; прикладні дослідження; організовувати; проводити й контролювати дослідно-конструкторські роботи з випереджального створення нових поколінь озброєння; військової та спеціальної техніки; ефективно діяти при виконанні завдань; які виникають під час здійснення міжнародних антитерористичних і миротворчих операцій; участі в ліквідації локальних воєнних конфліктів тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Гершунский Б.С.* Философия образования / Б.С. Гершунский. – М.: Московский психолого-социальный институт; Флинта; 1998. – 432 с.
2. *Єрмолаєв А.В.* Військова реформа в Україні: основні чинники; засади та напрями / А.В. Єрмолаєв; В.П. Тютюнник; В.К. Горovenko // Науково-аналітичний щоквартальний збірник “Стратегічні пріоритети”. – 2011. – № 2. – С. 131–142.
3. *Кремень В.Г.* Модернізація освіти як важливий чинник інноваційного розвитку держави / В.Г. Кремень // Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти. – Вип. 1(5). – Харків: НТУ „ХПІ”; 2003. – С. 3–9.
4. *Нещадим М.І.* Військова освіта України: історія; теорія; методологія; практика : монографія / М.І. Нещадим. – К.: Видавн.-поліграф. центр “Київ. ун-т”; 2003. – 852 с.
5. *Телелим В.М.* Підготовка військових фахівців з вищою освітою: системний підхід / В.М. Телелим; Ю.І. Приходько // Військова освіта. – 2013. – № 1. – С. 3–15. – Режим доступу: nbuv.gov.ua/UJRN/vios_2013_1_3.
6. *Толок І.В.* Якість військової освіти як система і технологія / І.В. Толок; Ю.І. Приходько // Збірник наукових праць “Військова освіта” Національного університету оборони України. – 2012. – № 26. – С. 185–194.
7. *Управління якістю підготовки військових фахівців з вищою освітою: [проміжний звіт НДР “Якість -2011”].* – К.: НУОУ; 2010. – 325 с.

В. А. Шемчук; кандидат педагогических наук
Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ПОДГОТОВКИ СПЕЦИАЛИСТОВ В СИСТЕМЕ ВЫСШЕГО ВОЕННОГО ОБРАЗОВАНИЯ

В статье рассматриваются особенности высшего военного образования как важного фактора обороноспособности государства в системе национального образования.

Ключевые слова: высшее военное образование; система образования; военная школа.

V. Shemchuk; PhD in pedagogic
National defense university of Ukraine named after
Ivan Chernyakhovskiy

ISSUES OF THE DAY OF PREPARATION OF SPECIALISTS ARE IN SYSTEM OF HIGHER MILITARY EDUCATION

In the article the features of higher military education as an important factor in the defense of the state in the national education system.

Keywords: higher military education; the education system; military school.